

Grammatisk analyse af to dialektale konstruktioner: *der var mange (og) var glade ved det*

Af KAREN MARGRETHE PEDERSEN

Hovedsigtet med analysen er at bestemme, om konstruktionerne er relative (som foreslået af mange) eller serielle (som foreslået af Paul Diderichsen, dog formuleret anderledes), og hvis de er serielle, om de så er kongruenskonstruktioner i lighed med de serielle konstruktioner, der er beskrevet af Lars Heltoft og Peter Juul Nielsen. Konstruktionerne beskrives først som præsentrationsudsagn, og det vises, at de har grammatiske træk fælles med andre præsentrationsudsagn, herunder relative. Derefter analyseres hver konstruktion for sig, idet den sammenlignes dels med den relative konstruktion og dels med den serielle konstruktion med *ligge*, *gå* o.l., og det undersøges, om der er kongruens mellem V1 og V2. Det konkluderes, at konstruktionerne er serielle, men ikke har obligatorisk kongruens. Tidligere beskrivelser af konstruktionerne refereres og kritiseres undervejs.

1 Serielle verbalkonstruktioner

På rigsdansk findes flere typer af serielle verbalkonstruktioner, dvs. verbalkæder, der dannes ved kongruens mellem verberne, fx den transitive type:

jeg laver mange og sælger
jeg lavede mange og solgte
jeg har lavet mange og solgt

Der er her kongruens mellem *laver* og *sælger*, *lavede* og *solgte*, *lavet* og *solgt*, og konstruktionen kaldes derfor en kongruenskonstruktion (GDS: 979ff.). De rigsdanske konstruktioner er fællesdanske, dvs. de findes også i dialekterne. Men nogle dialekter har derudover en særlig *have*-konstruktion:

vi har en bæk og står i køkkenet
vi havde en bæk og stod i køkkenet
vi har haft en bæk og stået i køkkenet

Objektet (*en bæk*) er logisk subjekt for det andet verbum (*en bæk står i køkkenet*), mens objektet i den rigsdanske konstruktion er logisk objekt for det andet verbum (*jeg sælger mange*).

Konstruktionen kan hverken tolkes som elliptisk (med udeladt subjekt før *står*) eller som relativ (med *og* indledende en relativsætning), jf. K.M. Pedersen 2007. Den må tolkes som en kongruenskonstruktion, der indeholder en sætningslignende forbindelse mellem objektet og det andet verbum (*en bæk står i køkkenet*).

Konstruktionen er udbredt i hele ømålsområdet undtagen på Ærø. Hos forfatteren Karl Larsen forekommer den også i tekster, der skal forestille at være københavnske, men det bekræftes ikke af andre kilder (Brink & Lund 1975: 674f.), og fraværet i københavnsk kan forklare fraværet i rigsdansk. Konstruktionen findes også i Jylland, men kun i Vendsyssel og dele af Østjylland.

Konstruktionen har en variant uden *og*, fx:

jeg har to døtre bor i København
jeg har aldrig haft dem [køerne] gået løse

Konstruktionen uden *og* findes i det samme område som typen med *og* – samt i et stort mellemsvensk område, omkring Stockholm og Uppsala (jf. Nordberg 1977). I nyere tid er den vist mindre brugt end konstruktionen med *og*.

Foruden *have*-konstruktionen har nogle dialekter også en særlig *der er*-konstruktion:

der er en hund og gør
der var en hund og gøede

Denne konstruktion ligner den fællesdanske kongruenskonstruktion med verber som *ligge*, *sidde*, *stå* og *gå*:

der står en hund og gør
der stod en hund og gøede
der har stået en hund og gøet hele dagen

Men den dialektale konstruktion savner kongruens i participium. Det hedder aldrig *der har været* (..) svarende til *der har stået* (..), men altid *der er* (..) eller *der var* (..), fx:

der er en hund og har gået hele dagen
der er fem og har heddet Peter (men de lever ikke længere)

Den dialektale konstruktion er således ikke en kongruenskonstruktion i streng forstand som de rigsdanske konstruktioner, men den er næppe heller en relativkonstruktion, for *og*-leddet forudsætter *der er*. Man kan ikke sige *ude ved én og hed Stine*. (En undtagelse udgør en enkelt båndoptagelse fra Sydfyn, hvor man finder *og* brugt i mange konstruktioner, tilsyneladende omtolket til relativ konjunktion).

der er-konstruktionen har ligesom *have*-konstruktionen en sjældnere variant uden *og*:

der var ingen turde vove at grine
der er nogen har brækket den

der er-konstruktionen (med eller uden *og*) findes på Bornholm (og i Skåne), i alle dialektområder på Øerne, samt sporadisk i Jylland, især i Vendsyssel og i de danske dialekter syd for grænsen, der nu er uddøde.

Ovenstående korte beskrivelse er hentet fra *Dansk Sproghistorie* bd. 3, fra afsnittet om dialektsyntaks, som jeg har skrevet. (K.M. Pedersen 2019).

Beskrivelsen af de fællesdanske konstruktioner stammer som anført fra GDS, og Lars Heltoft er mig bekendt den første, der har indført begrebet serielle verbal-konstruktioner i dansk grammatik. Hans elev Peter Juul Nielsen har senere givet en mere udførlig og mere teoretisk analyse af konstruktionerne (Nielsen 2011).

De dialektale *have*-konstruktioner (med og uden *og*) har før været beskrevet som relative (fx i Ejsskjær 1964), men jeg har tidligere beskrevet konstruktionerne mere udførligt og har påvist, at de ikke er relative (K.M. Pedersen 2007). De vil ikke blive behandlet her.

Der er-konstruktionerne har jeg derimod kun beskrevet i det korte afsnit i *Dansk Sproghistorie*, og jeg har længe ønsket at give en grundigere analyse af dem. De er emnet for denne artikel.

Det centrale spørgsmål er: Er *der er*-konstruktionerne relativkonstruktioner eller serielle konstruktioner? Og hvis de er serielle, er de så kongruenskonstruktioner?

I den grammatiske analyse sammenligner jeg *der er*-konstruktionerne med to lignende konstruktioner, en relativ og en ikke-integreret. Konstruktionerne præsenteres først samlet i afsnit 4, derefter enkeltvis i afsnit 5–8.

I kongruensanalysen sammenligner jeg *der er*-konstruktionerne med den serielle konstruktion med *ligge, sidde, gå* o.l.¹

2 Definitioner og terminologi

GDS skriver om konstruktionen *de sidder og venter, de sad og ventede*: ”Vi kalder denne form for serialkonstruktion for kongruenskonstruktion. Den ligner sideordning i udtrykket, men på indholdssiden er relationen ikke paratakse, men katatakse” (s. 285). Kongruenskonstruktionen er således en underkategori under serialkonstruktioner.

Jeg vil her kalde en konstruktion, der ligner sideordning i udtrykket, men på indholdssiden ikke er en paratakse, for en seriel konstruktion eller serialkonstruktion, uanset om den har kongruens mellem verberne eller ej, og uanset om den er syndetisk eller asyndetisk.

I Ansaldo (2006) beskrives de prototypiske træk i en seriel verbalkonstruktion:

1. The construction is interpreted as a single clause describing a complex event.
2. There is only one subject [...].
3. There is no overt coordination/subordination within the construction.
4. One or more arguments of the clause are shared.
5. The construction is a single clause in which tense, modality and aspect (TMA) and polarity markers are shared.
6. The construction is perceived as one intonational unit.

Men trækkene er netop kun prototypiske. De er ikke nødvendigvis til stede i alle former for serialkonstruktioner. Ansaldo giver eksempler på serielle konstruktioner, hvor nogle træk er fraværende, og det er således muligt at opfatte kongruens som et prototypisk, men ikke obligatorisk træk.

I K.M. Pedersen 2007 kaldte jeg de dialektale serialkonstruktioner for pseudosideordninger. Termen pseudosideordning angiver, hvad konstruktionerne *ikke* er (men ligner), mens termen serialkonstruktion angiver, hvad de er.

I Nielsen 2011 kaldes konstruktionen med *ligge, sidde, gå* o.l. for den situative konstruktion, men da *der er*-konstruktionerne også kan kaldes situative, vil jeg kalde konstruktionen med *ligge, sidde, gå* o.l. for *ligge/gå*-konstruktionen.

¹ Paradigmet omfatter følgende verber: *ligge, sidde, stå, hænge, holde, gå, løbe, rende, køre*, jf. Nielsen 2011: 112.

3 Materialet

Dialektmaterialet til artiklen har jeg hentet fra dialekttekster, trykte og utrykte dialektordbøger, seddelsamlingerne til *Ømålsordbogen* og *Jysk Ordbog*, samt fra de digitaliserede transskriptioner af båndoptagelser i de to korpora *Korpus Wordcruncher* og *Korpus Cordiale*, her kaldet båndteksterne. Båndteksterne omfatter ca. 1,3 mio. løbende ord, og de udgør en vigtig del af materialet, idet de ikke alene indeholder mange belæg, men også giver et indtryk af frekvensforholdene.

Båndteksterne er i rigsdansk ortografi, mens dialekttekster og optegnelser kan være i lydskrift. Jeg har i reglen omsat lydskriften til rigsdansk ortografi, af hensyn til læseligheden.

De fleste båndtekster er optaget i perioden 1965–1990, med informanter født 1875–1900, og omfattende en halv times tale. Et mindre antal båndtekster er dog ældre og kortere og med ældre informanter, et mindre antal er yngre, og nogle er længere.

Optegnelserne i seddelsamlingerne viser større kronologisk spredning, men en stor del er optegnet i perioden 1920–1960, med informanter født 1850–1890.

I enkelte tilfælde inddrager jeg materiale fra Skåne, hvor man har de samme konstruktioner. Det er dels hentet fra Ejskjær (1964) og dels excerperet fra de skånske dialekttekster i Lech og Ingers (1930).

Der er-konstruktionerne har et par gange været efterspurgt ved hjælp af spørgelister, første gang i 1960–61, da Inger Ejskjær lod dem efterhøre hos en kreds af faste meddelere fra Øerne (jf. Ejskjær 1964), anden gang i 2007, da jeg satte dem på DanDiaSyns store spørgeliste, der blev efterhørt spredt i landet (om DanDiaSyn se Wienecke Andersen (mfl.) 2011). Svarene på Inger Ejskjærs spørgeliste indgår i materialet, mens svarene på DanDiaSyn-listen var så få og usikre, at de er udeladt.

Alle lokaliserede eksempler i det følgende stammer fra materialet. Hvor det er relevant, er også kilden anført.

Det samlede materiale på *der er*-konstruktionerne er på ca. 570 belæg, hvoraf lidt over 2/3 er syntetiske, dvs. med *og*. Fra Jylland er der 32 belæg og fra Bornholm 12 belæg, mens resten er fra Øerne. Konstruktionernes kerneområde er Sjælland, Møn og Lolland-Falster.

4 Præsentationsudsagn

De dialektale konstruktioner i overskriften (*der var mange var glade ved det, der var mange og var glade ved det*) er præsentationsudsagn, og de indgår i delvis variation med to andre konstruktioner:

- (a) der var mange der var glade ved det
- (b) der var mange de var glade ved det
- (c) der var mange var glade ved det
- (d) der var mange og var glade ved det

Konstruktionerne har forskellig udbredelse i sprogsamfundet: (a) er fællesdansk, dvs. den findes i alle former for dansk, og både i skriftsprog og talesprog. (b) er også fællesdansk, men bruges næsten kun i talesproget, (c) og (d) findes i mange (men ikke alle) traditionelle dialekter.

Konstruktion (a) er en relativkonstruktion med *der*-kløvning, (b) er en ikke-integreret konstruktion, mens klassifikationen af (c) og (d) er omdiskuteret. Jeg vil her kalde (c) for den asyndetiske konstruktion og (d) for den syndetiske.

De fire konstruktioner har mange grammatiske fællestræk. Ledet *mange* er indholdssubjekt i konstruktionernes første del: *der var mange*, og indholdssubjekt for verbalhelheden i anden del: *var (glade ved det)*. Jeg vil kalde dette led for fællesleddet. Og hovedverbet i hhv. første og anden del vil jeg kalde for V1 og V2.

I det følgende skal der gives en kort præsentation af konstruktionernes grammatik. Den vil blive mere udførligt beskrevet i afsnit om de enkelte konstruktioner.²

V1-helheden

V1 har med få undtagelser finit form; det hedder *der er* eller *der var*, og *er* og *var* er tryksvage. (Om lignende konstruktioner med trykstærkt *er* og *var* jf. afsnit 11).

I sjældne tilfælde findes *der har været*, *der havde været*, men kun i den relative konstruktion (a). I båndteksterne har kun 7 ud af ca. 600 belæg på konstruktion (a) denne form, fx:

- (1a) (vi pudsede aldrig vores træsko) men der har da nok været dem der gjorde det (Sjæll.)

Det kan bemærkes, at man øjensynlig undgår den sammensatte form. Man siger fx:

- (2d) der er fem og har heddet Peter (men nu er de døde) (Sjæll.)

og ikke:

²Da de dialektale konstruktioner ikke hører til mit eget sprog, kan jeg kun beskrive og analysere dem ud fra det eksisterende materiale og ikke ved hjælp af introspektion. Det kan stedvis give en vis begrænsning og usikkerhed i analysen.

- (3d) ?der har været fem og hed Peter
 (4d) ?der har været fem og heddet Peter

Men det kan ikke udelukkes, at fraværet af den sammensatte form er et rent ususfænomen og ikke en grammatisk restriktion.

I meget sjældne tilfælde finder man også *der kunne være* (om mulighed) og *der skal være* (brugt epistemisk). Der er ingen belæg med den asyndetiske konstruktion og mærkeligt nok heller ingen med den relative³:

- (5a) der kunne være nogen [køer], der var hårde at få mælken af (konstrueret)
 (6b) der kunne være nogen [køer], de var hårde at få mælken af (Sjæll.)
 (7c) ?der kunne være nogen [køer] var hårde at få mælken af
 (8d) dær ska ju âu varra en dötter å går te præstijnj (Bornh., Teinnæs)
 (der skal jo óg (dvs. også) være en datter og går til præsten)⁴

V2-helheden

Der er ingen semantiske eller valensmæssige restriktioner på verbalhelheden med V2. Den kan betegne tilstand, aktivitet og overgang, fx (med eksempler fra konstruktion (c)):

- (9c) der var ikke noget hed kommissionshandel (Sjæll.) – tilstand
 (10c) der var én nede i Ugledige røgede dengang (Sjæll.) – aktivitet
 (11c) så var der nogen gik ud og sagde til konen ... (Sjæll.) – overgang

Også modalverber kan indgå i konstruktionerne, fx:

- (12a) der var jo da ingen der kunne flytte den sten (Sjæll.)
 (13b) der var én, han ville stjæle en buk (Angel, indledn. til narrativ)
 (14c) når der var en ko ville spjætte (Fyn)
 (15d) denne store bunke var der ingen og turde købe (Sjæll.)

Finit s-passiv er kun belagt i (a) og (c):

³ Jeg har søgt i båndteksterne på *der kan være*, *der kunne være*, *der skal være*, og tilsvarende med inversion *kan der være* osv.

⁴ a, b, c, d efter eksempelnumrene henviser til konstruktion: (a) relativ, (b) ikke integreret, (c) asyndetisk, (d) syndetisk.

(16a) så var der noget der kaldtes for kålrabier (Loll.)

(17c) när där va en glött föddes (Skåne)

Manglen på belæg skyldes utvivlsomt, at finit s-passiv generelt er yderst lavfrekvent i de danske dialekter, undtagen i bornholmsk, hvor konstruktionerne (c) og (d) til gengæld er lavfrekvente.

Også *blive*-passiv og *være*-passiv er lavfrekvente og kun belagt i (a), (c) og (d), fx:

(18a) så var der en af soldaterne der blev bidt af en hugorm (Fyn)

(19b) så var der en af soldaterne, han blev bidt ... (konstrueret)

(20c) der var ingen dag i hele året blev holdt som den (Sjæll.)

(21d) der var mange og blev narret af dem (Møn)

Og endelig kan V2 indgå i en sammensat tid, med hjælpeverberne *have* eller *være* eller semihjælpeverbet *få*, fx:

(22a) og så var der selvfølgelig én der havde fjumret igen (Sjæll.)

(23b) der var en dreng hernede, han havde lavet en vise ... (Falst.)

(24c) her er nogen har brakt dem (dvs. har brækket sig) (Falst.)

(25d) der var så en broder og havde fået gården (Loll.)

Som det ses, har den asyndetiske og den syndetiske konstruktion de samme muligheder for bøjning af V2 som den relative.

Ledstilling

Objekt og styrelse kan være rykket frem forrest i konstruktionerne. Af syntaktiske grunde er dette dog ikke muligt i konstruktion (b):

(a) det var der mange der var glade ved

(b) *det var der mange de var glade ved

(c) det var der mange var glade ved

(d) det var der mange og var glade ved

Nægtelser og andre fokuspartikler⁵ knyttet til V2 kan stå før eller efter V2. I den relative konstruktion (a) er efterstilling dog ikke mulig på Sjælland og Lolland-Falster. Og i den ikke-integrerede konstruktion (b) er foranstilling ikke mulig. Fx:

- (a) der var mange der ikke var glade ved det
- (b) *der var mange de ikke var glade ved det
- (c) der var mange ikke var glade ved det
- (d) der var mange og ikke var glade ved det

Udfyldning af fællesleddet

Fællesleddet er et nominal med ubestemt betydning, enten et ubestemt, mængdebetegnende pronomen eller pronominalt ord (med eller uden adled), fx *mange, nogen, somme, flere, én, nogen af dem, noget, nok*, eller et substantiv i ubestemt eller nøgen form (med eller uden adled), fx *en gårdmand, en gammel fisker, en fisker herhenne, en fem-seks gårde, nogle enkelte stykker, mange både, slagtere*.

Også *de* kan fungere som ubestemt, mængdebetegnende pronomen, men kun i præsentationsudsagn og kun med en integreret bestemmelse. Ubestemt *de/dem* er sjælden i materialet og næsten kun belagt i den relative konstruktion:

- (26a) så var der jo dem der var snu (Sjæll.)⁶
- (27b) *der var dem, de var snu
- (28c) där va di hadde sitt-na (havde set hende) (Skåne)
- (29d) der er óg dem og siger ty (i stedet for tøj) (SdJyll.)

Fællesleddet kan være negeret, fx *ikke nogen, ikke mange, ingen bønder, ingen andre, ingen*. Af semantiske grunde er dette dog umuligt i konstruktion (b):

- (a) der var ikke mange der var glade ved det
- (b) *der var ikke mange de var glade ved det
- (c) der var ikke mange var glade ved det
- (d) der var ikke mange og var glade ved det

I *der*-konstruktioner kan det forekomme, at indholdssubjektet er i bestemt form eller udgøres af et anaforisk pronomen (jf. GDS: 1779 ff. og 1842). I materialet til

⁵ Mht. fokuspartikler se GDS: 1073 ff.

⁶ I ældre sjællandsk bruges altid *de* som trykstærk form, og det hedder fx: *der er de, der itte har råd til at købe smør og kød* (Sjæll.).

denne artikel er der nogle få belæg på relativ konstruktion med fællesled i bestemt form. Deres informationsstruktur afviger fra informationsstrukturen i præsentationsudsagn af type (a), og de vil ikke blive nærmere omtalt.

Et særtilfælde udgøres af indholdssubjekter med *ikke uden* eller *kun*. (Ordet *kun* er dannet af *ikke uden* og har i nogle tilfælde bevaret den negerende betydning, jf. K.M. Pedersen 1994). Forbindelser som *kun ham*, *ikke uden ham* ækvivalerer med *ingen uden ham* (dvs. undtagen ham), og *ikke* og *itte* kan siges at fungere som ubestemte, mængdebetegnende pronomener (dvs. i deres oprindelige funktion, jf. ODS under *ikke*, *itte* og II. *inte*, ØMO *ikke* I, *itte* I). Det kan således hedde:

- (30d) der er itte uden ham og kan tumle vrinskeren (dvs. hingsten) (Møn)
 (31a) der var kun forkarlekammeret der var nogenlunde godt (Lgl.)
 (32d) i gammel tid var der jo ikke nogen fiskere [på halvøen Svinø]; der var jo kun landmændene og fiskede (Sjæll.)

Efter denne korte oversigt over præsentationsudsagnenes grammatik skal de enkelte konstruktioner beskrives.

5 Den relative konstruktion

Blandt de *der*-kløvninger, hvor fællesleddet er subjekt i ledsætningen, finder man følgende typer⁷:

<i>der var en fisker</i>	<i>[-]</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i>
	<i>at</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i> (ikke i dele af Jylland)
	<i>te/de(t)</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i> (kun i Jylland)
	<i>da</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i> (kun i Nordjylland)
	<i>hvad</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i> (kun i Sønderjylland)
	<i>som</i>	<i>[-]</i>	<i>hed N.N.</i>
	<i>som</i>	<i>der</i>	<i>hed N.N.</i>
	<i>som</i>	<i>han</i>	<i>hed N.N.</i> (kun på Bornholm)
	<i>at</i>	<i>han</i>	<i>hed N.N.</i> (kun på Bornholm)

⁷ Relative sætninger i dialekterne er udførligt beskrevet i K.M. Pedersen 2011a og 2011b, begge genoptrykt i K.M. Pedersen 2014.

De ni typer ovenfor kan beskrives som varianter af samme struktur: Konjunktionalfeltet er enten tomt eller udfyldt af én af konjunktionerne *at*, *te/de(t)*, *da*, *som* eller *hvad*.

Efter *som* og *hvad* kan der følge et indre *at/te*: *som at der*, *som at han*, *som at [-]*, *hvad te der*, fx: *det var en almindelig hammer hvad te der var ekstra hærdet* (SdJyll.), *der var nemlig en ung bonde som at var meget interesseret i det* (Sjæll.).

Subjektspladsen er enten tom eller udfyldt af subjektssvikaren *der*, eller af et personligt pronomen (her *han*), der henviser til korrelatet (*en fisker*) i oversættelsen.

6 Den ikke-integrerede konstruktion

Den ikke-integrerede konstruktion kan illustreres med følgende eksempler:

- (1) Der var nogen, de kom jo skidefulde hjem (Kbh., korpus BySoc)
- (2) Der var mange, de brugte sådan lige en gammel lommekniv (som tidseljern) (Fyn)
- (3) Der var mange mander (dvs. mænd), de slagtede selv (Sjæll.)
- (4) Og så er der jo nogen, de kan jo ikke se forskel på hvad der er dit og mit (Sjæll.)
- (5) Der var jo flere husmænd, de gik ud og tærskede ... (Sjæll.)
- (6) Der var en 'pige, hun kom til 'tjenen i æ 'stad (dvs. fik plads i byen) (Angel, indledning til narrativ)

Konstruktionen består af to helsætninger, der er asyndetisk forbundet, og hvor den anden helsætning indledes med et anaforisk pronomen.⁸

Første helsætning er *syntaktisk* komplet og regelret, men *semantisk* ukomplet og mangelfuld. Semantisk set kræver den en fortsættelse. Fortsættelsen er her en ikke-integreret helsætning, men det kunne have været anden del af konstruktion (a), (c) eller (d). Anden helsætning er også syntaktisk komplet, men semantisk ukomplet, idet det anaforiske pronomen forudsætter fællesleddet i første del.

⁸ I dialekttransskriptionerne er grænsen mellem første og anden helsætning ofte markeret med komma, men grænsen kan også være umarkeret, uden interpunktionstegn. Dette afspejler mere de enkelte transskribenters vaner end en reel forskel i prosodi. Der kan også være punktum før det anaforiske pronomen; det forekommer i visse tekster, der er transskriberet efter faste, syntaktiske interpunktionsregler, hvor der altid sættes punktum mellem to helsætninger. - I de københavnske transskriptioner er der eksempler med og uden pausetegn før det anaforiske pronomen.

Det kan forekomme, at en *der*-konstruktion med ubestemt substantiv som indholdssubjekt udgøres af en semantisk komplet sætning, fx:

- (7) Der var også en fyrbøder og en ilægger (ved tærskværket). Og så var der en en avnebærer, han var enarmet (Sjæll.)

Sætningen *han var enarmet* udgør ikke en nødvendig bestemmelse til *en avnebærer*, og der foreligger ikke en konstruktion (b).

Den ikke-integrerede konstruktion er medtaget i ØMO (under *der* 11.3), og den er ikke en anakoluti. Dels er prosodien flydende, dels er der ekstremt få eksempler på selvafbrydelse eller selvrettelse af den bestemmende helsætning, som i (8):

- (8) der var mange de – her i byen – der havde gået til legestue med ham (ØJyll.)

I øvrigt kan der også rettes *til* en ikke-integreret konstruktion, fx:

- (9) der var én fra 1912 eller -11, som – han var kommet på sygehuset (Sjæll.)

Som nævnt er den ikke-integrerede konstruktion fællesdansk. Men båndteksterne viser, at der er stor geografisk forskel på, hvor almindelig den er. I de jyske båndtekster er den lavfrekvent. I teksterne fra Øerne er den derimod frekvent, og især i tekster fra Sjælland og Lolland-Falster forekommer den i stort tal, ofte med flere belæg fra samme tekst. Frekvensforskellene afspejler forskelle i usus.

7 Den asyndetiske konstruktion

Den asyndetiske konstruktion kan illustreres med følgende eksempler:

- (1) der var én stod og fyldte i sneglen (på tørvemaskinen) (Sjæll.)
- (2) er der ingen har set min luseforskrækker (dvs. kam) (Loll.)
- (3) (ribsvin) det var der flere bryggede heropaf (Fyn)
- (4) men det var der nu aldrig en hund ville have gøet af (Sjæll.)
- (5) men der var mange ikke holdt høstgilde til slut (Sjæll.)
- (6) der er somme mennesker kan kun holde på et sprog (Bornh.)

Som det ses, kan V2 være en seriel verbalhelhed (*stod og fyldte ...*) (1), konstruktionen kan være spørgende (2), objekt for V2 kan være fremrykket (3), styrelse for

præposition kan være fremrykket (4), og en nægtelse eller anden fokuspartikel knyttet til V2-helheden kan være foranstillet (5) eller efterstillet (6).

Muligheden for fremrykket objekt og styrelse og for foranstillet fokuspartikel udelukker flere tolkninger: Konstruktionen kan ikke være en ikke-integreret konstruktion med udeladt subjekt:

(7) Der var mange. *[De] ikke holdt høstgilde til slut

Og den kan ikke tolkes som en apokoinou-konstruktion, dvs. en konstruktion, hvor et led står finalt i første del, men initialt i anden del:

(8) Der var mange ikke holdt høstgilde til slut
*mange ikke holdt høstgilde til slut

Ledstillingen viser derimod ikke, om konstruktionen er en relativ konstruktion eller en seriel konstruktion, jf. følgende sammenligning mellem den relative konstruktion og den serielle *ligge/gå*-konstruktion:

Med fremrykket objekt eller styrelse:

(9) det var der nogen der gjorde (Møn)

(10) (de frøer) dem kunne vi ligge og høre på hele natten (Drejø)

Med foranstillet fokuspartikel:

(11) der var nogen der ikke havde mere end én hest (Sjæll.)

(12) han sad og ikke snakkede med nogen (Loll.)⁹

Med efterstillet fokuspartikel:

(13) hvis der var nogen der var ikke så store (Fyn)¹⁰

(14) hvis det stod og ville ikke gå i lage (Lyø)

⁹ Jeg har i alt 23 belæg på fokuspartikel foranstillet V2 i *ligge/gå*-konstruktionen, heraf 17 i hovedsætninger. I et enkelt belæg er både V1 og V2 negeret: *du sidder vel ikke og ikke laver stunds gavn* (Fyn). De to nægtelser har hver sit skopus.

¹⁰ I.L. Pedersens kvantitative studier har vist, at adverbialer er efterstillet i omkring 50 % af relativsætningerne i jyske og fynske tekster (I.L. Pedersen 1996: 243).

I sjællandsk og lolland-falstersk er efterstilling dog umulig i relativsætninger, og her ville en asyndetisk konstruktion med efterstilling ikke kunne tolkes som relativ. Men der er kun det ene belæg på efterstilling (blandt 7 belæg med fokuspartikel), og det er fra Bornholm.

Hvad ledstillingen angår, er der således ingen belæg, der er entydigt relative eller entydigt serielle.

Der er mange, der har forsøgt at klassificere den asyndetiske konstruktion. Den er beskrevet kortfattet af Knud Hjortø (1927: 70), Birger Bjerre (1935: 50 f.), Balthasar Christensen (1936: 95), J. Jørgensen (1936–37: 112), Ella Jensen (1947), og Lars Brink (2005: 6f.), og den er behandlet udførligt af Inger Ejsskjær (1964) og David Håkansson (2012). J. Jørgensen tolker den som dannet af den syndetiske konstruktion ved udeladelse af *og*. Men han siger ikke eksplicit, hvordan dette *og* skal tolkes. Alle andre tolker den som en relativkonstruktion ”uden relativ”, enten uden relativ konjunktion eller uden relativt pronomen. Betegnelsen afhænger af, hvordan man klassificerer det manglende *som* og *der*.¹¹ Inger Ejsskjær har dog en snævrere tolkning: som en relativ konstruktion med *der*-kløvning.

Når mange har tolket konstruktionen som relativ, skyldes det formentlig, at man i sit forhåndenværende materiale har kunnet substituere den tomme plads i den asyndetiske konstruktion med en relativsætnings indledere, fx *som* [-], [-] *der* eller *at der* (jf. afsnit 5). Men dels kan materialet være for snævert, dels er substitution ikke et afgørende argument for en analyse (jf. GDS: 96). Og en relativtolkning må desuden kræve, at man kan forklare, at den asyndetiske konstruktion er begrænset til relative præsentationsudsagn og ikke findes i alle former for relativsætninger. Og det er kun Inger Ejsskjær, der har et bud herpå.

I det følgende vil jeg referere og diskutere beskrivelsen hos Birger Bjerre, Lars Brink, Inger Ejsskjær og David Håkansson.

Birger Bjerres afhandling er uoverskuelig, idet den omfatter flere forskellige subjektløse konstruktioner i både historiske og samtidige tekster, i forskellige sprog og i forskellige dialekter. Hovedvægten ligger på en konstruktion, som han kalder *het*-konstruktionen, fx: *hade j tiwff medh sigh hed Anders Persson* (Bjerre 1935: 24). Om denne konstruktion skriver han ”Om ... *het*-konstruktionen av språkkänslan uppfattades som en relativsats, eftersom den betydelsesmässigt motsvarar en sådan, skulle den intaga en anmärkningsvärd särställning, i det den saknar kil; men troligen fungerar den som en sidoordnad parentetisk huvudsats” (Bjerre 1935:

¹¹ Ifølge min analyse ovenfor af relativsætninger måtte man sige ”uden konjunktion og subjektssviker”, eller ”med tom konjunkional- og subjektssviker”.

18).¹² *Het*-sætningen er subjektløs ifølge Bjerre, og kun verber, der betegner tilstand, kan indgå i den (*hedde, bo, være* mfl.).

Anden del af den asyndetiske *der er*-konstruktion betegner Bjerre derimod som en "subjektløs relativsats utan kil" (s. 52). Han mener, at den historisk set har "samband" med *het*-konstruktionen og "återgår på subjektlös paratax" (Bjerre: 50), og han behandler de to konstruktioner under ét.

Het-konstruktionen findes også i ældre dansk (jf. Falk og Torp 1900 § 148; Bjerre 1935: 51), fx (med to indskudte *het*-konstruktioner, med hhv. *het* og *war*, jf. ovenfor om tilstandsverber):

- (15) Tha gaf en kone, het Magge, war skanesk, thæt radh vth, at ... (Ryde-årbogen II, Gammeldanske Krøniker: 152,26)

Og den kan forekomme efter *der er*, fx

- (16) Der er en heel bog udj schrifften som kong Salomon gjorde, heder Ecclesiastes som indholder gode sager (Peder Palladius 1537–1543: 72,13)

Hertil kan man også regne følgende belæg fra dialektmaterialet:

- (17) og lag (dvs. da) æ var en dreng og tjente i Thorstrup, var der en gammel kone, hed Karen Smeds; hun havde kendt ham godt, og ... (Angel, Hagerup 1867: 69, omsat til rigsdansk ortografi)
- (18) der var en gammel én, var firs år, hun faldt og brak sit ben (Fyn, fortælleren født 1842)

I (17) og (18) følges den parentetiske sætning af en ikke-parentetisk bestemmelse i form af en ikke-integreret sætning.

Som jeg ser det, er der væsentlige forskelle på *het*-konstruktionen og den asyndetiske (c)-konstruktion:

For det første er der en syntaktisk forskel. Mens V2-delen i den asyndetiske (c)-konstruktion altid er knyttet til et foregående indholdssubjekt, så kan korrelatet til *het*-konstruktionen "vara vilken satsdel som helst" (Bjerre 1935: 7), dvs. subjekt, objekt eller styrelse.

¹² Tilsvarende skriver Falk og Torp (1900: 246): Sætninger som disse er kun tilsyneladende relative, i virkeligheden foreligger sideordnede (asyndetisk forbundne) hovedsætninger.

For det andet er der forskel på aktionsart. Mens verbet i *het*-konstruktionen altid betegner tilstand, kan V2 i den asyndetiske (c)-konstruktion betegne hvilken som helst aktionsart (jf. afsnit 4).

Og endelig, for det tredje, er der en informationsstrukturel forskel. Mens anden del i *het*-konstruktionen er en parentetisk tilføjelse, så er anden del i den asyndetiske (c)-konstruktion en bestemmende tilføjelse.

Kun hvis fællesleddet i en *der er*-konstruktion er et substantiv i ubestemt form og verbet i anden del er *hedde*, *bo*, *være* eller lignende, er der et "samband" mellem *het*-konstruktion og asyndetisk konstruktion. Så kategoriseres anden del som en *het*-konstruktion, hvis den er parentetisk, men som en asyndetisk konstruktion, hvis den er bestemmende.

Lars Brink (2005) behandler den asyndetiske og den syndetiske konstruktion (c) og (d) under overskriften "Og og nul som relativer" (s. 6 f.). Den dialektale nul-mulighed når fællesleddet er subjekt (fx *der er jo enkelte har født i dølgsmål*), sætter han i relation til den fællesdanske nul-mulighed når fællesleddet er objekt eller styrelse (fx *manden, du mødte*) og skriver: "Vi kan da sige, at den må skyldes *de samme årsager*: almindelig trang til reduktion af højfrekvente konjunktioner".

Brink tidsfæster ikke denne udeladelse af relativ konjunktion, men han tænker formentlig på den nydanske periode (efter 1525), for i gammeldansk hørte nul-mulighed i reglen sammen med kilekonstruktion (jf. Falk og Torp 1900 § 148).¹³

Når nul-muligheden ved subjekt som fællesled uddør, forklarer Brink det ved behovet for at undgå tvetydighed. Men Brink overser, at tvetydige sætninger som regel bliver entydige, når de indgår i en kontekst, og derfor ikke udgør noget større problem.¹⁴ Og han mangler først og fremmest en forklaring på, at den dialektale nul-mulighed er begrænset til visse konstruktioner.

Inger Ejsskjær's artikel hedder "Nogle ejendommeligheder ved relativkonstruktioner i danske øsmål og skånsk", og i en fodnote til overskriften skriver hun: "Emnet for afhandlingen er implikative bisætninger (jf. Diderichsen: Elementær Dansk Grammatik § 82), med tomt forbinderfelt eller indledt med konjunktionen *og*, det man almindeligvis har kaldt "udeladelse af relativ som subjekt"".

Hun fremlægger først udvalgte dele af materialet, ordnet efter konstruktion (resten af materialet bringes i et tillæg). Derefter gør hun rede for konstruktionernes udbredelse, og endelig analyserer hun hver enkelt konstruktion.

¹³ Ved relativ kile forstås, at et led i en subjektløs relativsætning er flyttet frem foran det finitte verbum, fx *alle de, waben kunde bære* dvs. alle de, der kunne bære våben

¹⁴ I mit materiale er jeg ikke stødt på sætninger, som jeg har opfattet som tvetydige.

Inger Ejkskjær tolker konstruktion (c) dels som en implikativ konstruktion med tomt forbinderfelt, dels som en *der*-kløvning, hvor en kløvet sætning som *der er et tog går klokken seks* har samme indhold som den ukløvede sætning *der går et tog klokken seks*. Hun skriver, at kløvningen i *der er et tog går klokken seks* ”fremhæver neksus + bestemmelser” og gør neksus med bestemmelser til ”en løst tilknyttet bisætning”, og videre: ”Jeg vil altså hævde, at *der*-kløvningen er lige så meget et fremhævningsfænomen som *det*-kløvningen ... blot er det ved *der*-kløvningen en helhed af verbal- og genstandsforestilling, der fremhæves, mens det ved *det*-kløvning kun er et enkelt led” (s. 129).

Det kan ikke være ”neksus med bestemmelser” (*et tog går klokken seks*), Ejkskjær kalder en løst tilknyttet bisætning, men derimod den udkløvede relativsætning, (*[-] går klokken seks*). Og ”løst tilknyttet” kan ikke gå på det indholdsmæssige, da sætningen er bestemmende og ikke parentetisk. Det må gå på, at sætningen ikke er tilknyttet med en konjunktion.

At den asyndetiske konstruktion tolkes som opstået ved en *der*-kløvning kan forklare, at det kun er *der er*-konstruktioner, der kan have tomme pladser før V2, og ikke andre typer relativsætninger.

Den asyndetiske konstruktion har i Inger Ejkskjærs materiale sætningsadverbial før V2, og dette betragter hun som indicium for, at anden del er en bisætning. Men med Inger Ejkskjærs analyse af *der*-kløvningen ville man faktisk have ventet efterstillet sætningsadverbial. En ukløvet sætning ville have efterstilling: *mange var ikke glade ved det*, og tilsvarende i den kløvede: *der var mange var ikke glade ved det*. Foranstilling kan dog forklares diakront, ved den udvikling fra hovedsætningsledstilling (s v a) til bisætningsledstilling (s a v), der finder sted i relativsætninger (jf. Gregersen og Pedersen 1997).

I det hele taget kan Inger Ejkskjærs analyse kun gennemføres, hvis man antager, at der er sket videreudvikling af konstruktionen, efter at den var etableret. For også i spørgende sætninger og sætninger med fremrykket objekt afviger den kløvede sætning fra den ukløvede mht. ledstilling:

(20) er der ingen har set min luseforskrækker (Loll.)
 har ingen set min luseforskrækker

(21) det er der ingen ved (Loll.)
 det ved ingen

Dette forhold er dog ikke et argument mod Inger Ejsskjærs analyse. For videreudvikling er ikke usandsynlig.

David Håkansson (2012) kalder den asyndetiske konstruktion for en ”relativsatsliknande konstruktion”. Han henter sit sydsvenske materiale fra Inger Ejsskjær (1964) og refererer også til det danske materiale hos Ejsskjær.

Håkansson sammenligner konstruktionen dels med relativkonstruktioner og dels med pseudosideordninger¹⁵, og han finder, at der intet er i konstruktionens grammatiske struktur, der afviger fra disse konstruktioner (hvis man ser bort fra de tomme pladser ved en bisætningsanalyse). ”Slutsatsen av denna analys är att det med de kriterier som står till buds är svårt att avgöra huruvida relativsatsliknande konstruktioner ska analyseras som relativsatser eller pseudosamordningar” (s. 64).

Han inddrager derfor et diakront perspektiv og sætter konstruktionen i relation til ”oinledda relativsatser i äldre svenska” (s. 78), dvs. sætninger som (22):

- (22) han var döptær i kyældu therræ [wið hosæby ligger]
 ’Han var døpt i den källa som ligger vid Husaby’

(22) har relativ kile, *wið hosæby*. Relativ kile blev markant sjældnere i svensk i løbet af 1500-tallet, men findes endnu i sydsvensk talesprog og i dansk¹⁶ i konstruktioner med *dér* og *hér* som kile, fx:

- (23) Här är så mycket luffare [här stryker förbi]
 (24) Känner du den flickan [där kommer]?

Denne forekomst af kile ser Håkansson som ”ett slags utslagsgivande argument när det gäller den syntaktiska analysen av relativsatsliknande konstruktioner” (s. 86), alltså som et argument for at analysere den asyndetiske konstruktion som en relativkonstruktion.

Tanken må være, at kilekonstruktionen ligger til grund for den asyndetiske konstruktion. Man har opgivet kilen, men bevaret det ”oinledda”. Men dette forklarer ikke, at det kun er sætninger som (23), der har en tilsvarende asyndetisk konstruktion:

¹⁵ Håkansson kalder det *pseudosamordningar*, men han bruger tilsyneladende ordet *samordning* synonymt med dansk grammatiks *sideordning*, idet han skriver, at verberne i en verbfrassamordning kan bytte plads (Håkansson 2012: 75).

¹⁶ Forekomsten i dansk er beskrevet i K.M. Pedersen 2011: 30.

(25) Här är så mycket luffare stryker förbi här (konstrueret)

og ikke sætninger som (24):

(26) *Känner du den flickan kommer där (konstrueret)

De ovennævnte forfattere, der alle tolker den asyndetiske konstruktion (c) som relativ, giver hver sin forklaring på dens dannelse eller opkomst: Den er udviklet af den parataktiske *het*-konstruktion (Bjerre 1935), den er dannet ved en særlig form for *der*-kløvning (Ejskjær 1964), den skyldes almindelig trang til udeladelse af højfrekvente konjunktioner (Brink 2005), og den er udviklet af den relative kile-konstruktion (Håkansson 2012).

Af disse er det kun Ejskjær, der kan forklare, at konstruktionen er begrænset til præsentationsudsagn med *der er / der var*. Men i og med Ejskjærs forklaring kan det ikke afvises, at konstruktionen er relativ.

Men det kan heller ikke afvises, at den er seriel.

8 Den syndetiske konstruktion

Den syndetiske konstruktion kan illustreres med følgende eksempler:

- (1) der var somme og brugte trådnét (Fyn)
- (2) der var to husmænd og stod og task [med plejl] (Sjæll.)
- (3) er der ingen og har en tændstik (Sjæll.)
- (4) det tror jeg nok der er fiskere og retter sig efter (Sjæll.)
- (5) hver middag var der en lille pige og bar middagsmad ud til hende (Langeland)
- (6) (vi holdt af allehånde) det var der nogen og itte gjorde (Sjæll.)
- (7) så var der altid en karl og ikke havde så travlt (Falst.)
- (8) der er jo mange og tror itte derpå (Angel syd for grænsen)

Ligesom i den asyndetiske konstruktion kan V2 udgøres af en seriel verbalhelhed (*stod og task*) (2), konstruktionen kan være spørgende (3), og objekt og styrelse kan være rykket frem i fundamentfeltet (4 og 6). Der er også et enkelt eksempel (5) på fremrykket tidsadverbial, hvor *hver middag* ikke hører til V1, men til V2.

Der kan være en nægtelse (eller anden fokuspartikel) knyttet til V2, med nægtelsen før verbet (6 og 7) eller efter verbet (8).¹⁷

Muligheden for fremrykket objekt og nægtelse før V2 findes både i relative og serielle konstruktioner og kan ikke bruges som argument for den ene eller den anden tolkning, jf. ovenfor i afsnit 7.

Muligheden for fremrykket objekt og nægtelse før V2, viser derimod, at konstruktionen *ikke* kan tolkes som en sætning med udeladt subjekt, dvs. som en ægte, elliptisk sideordning¹⁸:

- (9) det er der fiskere og [*de] retter sig efter
 (10) så var der altid en karl og [*han] ikke havde så travlt

Der er mange, der har klassificeret og beskrevet den syndetiske konstruktion, i ordbøger (under *og*) eller i artikler. Den er beskrevet kort af Feilberg (1894–1904 under *og*), Kr. Mikkelsen (1911: 98), Hjortø (1927: 69 f.), Diderichsen (1934 under *og* 11.6), Jul Nielsen & Nyberg (1995 under *og* 3) og Brink (2005: 6f.), og mere udførligt af Ejsskjær (1964) og Håkansson (2012).

Feilberg, Mikkelsen, Brink, Ejsskjær og Håkansson klassificerer eller beskriver *og* som en relativ konjunktion, og Hjortø kalder *og* for et vikarord for det henførende pronomen. Diderichsen og Jul Nielsen & Nyberg analyserer derimod *og* som sideordnende konjunktion.

I det følgende vil jeg se nærmere på beskrivelsen hos Diderichsen, Ejsskjær og Håkansson.

Diderichsen har redigeret artiklen II. *og* i ODS. Den syndetiske konstruktion behandles i betydning 11, sammen med en række andre konstruktioner. Nogle af konstruktionerne er varianter til konstruktioner med *at*-infinitiv, fx *Nu maae jeg frem og møde ham* (bet. 11.3), men der er også konstruktioner, der må analyseres som serielle (pseudosideordninger), her illustreret med citater fra ordbogen:

Med peraktion:¹⁹

- (11) Vær venlig og ræk mig saltet (bet. 11.1)
 (12) Og nu begynder jeg og fejer (bet. 11.4)

¹⁷ Der er 9 belæg med foranstillet fokuspartikel og 1 belæg med efterstillet.

¹⁸ Om elliptisk sideordning se GDS: 972.

¹⁹ Om den peraktionære konstruktion se Nielsen 2011: 24 og 124 ff.

Med *ligge/gå*:

- (13) Jeg sad og ventede dig (bet. 11.2)

Med lokativt, dynamisk adverbial:²⁰

- (14) Og så gik han hjem og lagde sig (bet. 11.3)

Med *der er/der var*:

- (15) Det er der næsten ingen andre og kan (bet. 11.6)
(citatet er fra en sjællandsk fortælling af Th. Gravlund)

Med *have*:

- (16) Her har jeg en onkel og bor (bet. 11.7)
(citatet er fra Karl Larsen, via Mikkelsen (1911))

Den transitive serielle konstruktion mangler (som i *jeg lavede mange og solgte*, jf. afsnit 1 ovenfor). Den er i stedet behandlet i afsnit A om syntaktiske forhold, med citatet *jeg købte to Kringler og gav Børnene* (ODS bd. 15 spalte 362,36).

De ovennævnte konstruktioner (11) – (16) er spredt på flere underbetydninger. Fælles for dem er den overordnede definition:

forbindende to verber (...), der efter deres betydning ikke er ligestillede, men hvoraf det første gerne tjener til at indføre subjektet eller foreløbigt angive den handling, der tydeligere udtrykkes (...) ved det andet (ODS bd. 15 spalte 373,33 ff.).

Om betydning 11.6, hvor den syntetiske *der er*-konstruktion behandles, skriver Diderichsen:

(vulg. ell.dial.) med ”sætningskløvning” med *der* ell. *det* paa subjektets plads (og (det fælles) subj. efter det første verbum, umiddelbart foran *og*) forbindende to verballed, af hvilke det første er et betydningsfattigt ord som *være* ell. *blive*

²⁰ Om den lokative kontaktkonstruktion se Nielsen 2011: 24 og 133 ff.

(der blot tjener til at indføre subj.), mens det andet udtrykker det egentlige verbalbegreb; skriftspr. og det højere talespr. anvender her oftest relat. bisætn. (ODS bd. 15 spalte 376,20 ff.)²¹

Som det ses, analyserer Diderichsen den syndetiske konstruktion som en pseudo-koordination mellem verber der ”efter deres betydning ikke er ligestillede”, og som en konstruktion, der er forskellig fra den relative konstruktion i skriftsprog og højere talesprog.

Diderichsen nævner ikke den asyndetiske konstruktion som en variant, selv om han faktisk bringer et citat med begge konstruktioner: *Der var mange aa hed Aan, men der var kuns een hed Aan fra Alsinge* (fra fortælling af Th. Gravlund). Måske har han anset den for at være en fejl²². Eller måske har han ment, at omtale af den ikke hørte hjemme i artiklen *og*.

I øvrigt kan man bemærke, at den kløvning, der foreligger ifølge Diderichsen, ikke er en kløvning i to sætninger, men en kløvning i to verbaler inden for en sætning. Det strider mod den gængse definition på *der*-kløvning (jf. GDS: 1786 ff.), og Diderichsen har da også skrevet ”sætningskløvning” i anførselstegn.

Inger Ejskjær (1964) sætter derimod den syndetiske konstruktion (d) i relation til den asyndetiske (c), idet hun mener, at den syndetiske er dannet af den asyndetiske. Hun skriver om opkomsten af den syndetiske: ”eftersom en normal sætning jo ikke har to finitter, med mindre de er sideordnede, eller sætningen hører til typen: *siddet og sover*, og eftersom sætningen jo heller ikke består af en normal hoved- + bisætning ..., så indsættes ofte ... konj. *og*, der altså kun har den funktion at vise, at første og sidste del af komplekset ... hører sammen på en eller anden måde.” (s. 125). Formuleringen ”på en eller anden måde” er vag, men senere (s. 126) siges det, at konjunktionen *og* udfylder forbinderfeltet i eftersætningen. Den asyndetiske og den syndetiske konstruktion har således samme grundstruktur, med hhv. tomt forbinderfelt i eftersætningen og konjunktionen *og* i forbinderfeltet.

Efter Ejskjærs analyse har den syndetiske konstruktion altså samme struktur som en relativkonstruktion med *som* i forbinderfeltet og tom subjektsplads:

²¹ Diderichsen anfører ingen citater med *det*-kløvning og ingen med verbet *blive*. Måske har han blot medtaget disse ud fra en forventning om, at de må findes analogt med *der*-kløvning med *være*. Jeg er aldrig stødt på eksempler med verbet *blive*, og jeg har kun nogle få og måske tvivlsomme belæg på *det*-kløvning (jf. afsnit 10).

²² Det er næppe en fejl, for den sjællandske hjemstavnsforfatter Th. Gravlund (født 1879) har mange belæg både på den syndetiske og på den asyndetiske konstruktion i sine fortællinger.

der var mange	og	[-]	var glade ved det
der var mange	som	[-]	var glade ved det
der var mange	[-]	der	var glade ved det
der var mange	som	der	var glade ved det

Men hvis Inger Ejsskjærs analyse er rigtig, må man undre sig over, at man indførte *og* som relativ konjunktion, når man allerede havde *som*. Eller når man allerede havde *[-]* *der* som indleder af relativsætninger. Hjortø (1927) skriver om valget af *og*: ”i en senere tid følte savnet af et forbindende ord, som jo egentlig skulle være henførende [dvs. relativt]: *Der er mange, som går den vej* – men folkesproget holder ikke rigtig af det, og så blev det det lille tonløse vikarord *og*” (Hjortø s. 70). At Hjortøs sjællandske folkesprog ikke ”holdt af” konjunktionen *som*, er imidlertid ikke rigtigt. For sjællandske relativsætninger gælder det, at 31 % er indledt af *som*, når fællesleddet er subjekt (jf. K.M. Pedersen 2014: 333). For relativsætninger med konstruktion (a) er det dog kun 13 % (optalt i de sjællandske båndtekster), mens resten er indledt af *der*. Årsagen til den lavere frekvens af *som* kan være afsmitning fra det indledende *der* i præsentationsudsagnet (der var mange der var glade ved det).

At man valgte *og* som konjunktion, må langt snarere ses som indicium for, at den asyndetiske konstruktion blev opfattet som en seriel konstruktion af sprogbrugene, en pseudosideordning.

Også David Håkansson (2012) analyserer konstruktionen som relativ og *och* som relativ subjunktion. Han skriver: ”konstruktionen med *vara* som förstaverb skulle då vara det enda fall där *och* kan fungera subjunktionellt”. Men ”i äldre svenska kunde dock *och* inleda relativsatsliknande konstruktioner också vid andra förstaverb än *vara* (Bjerre 1935, Magnusson 2007)”, og *vara*-konstruktionen kan da forklares som et relik: ”bruket [af relativt *och*] har helt enkelt inskränkts över tid på samma sätt som möjligheten till kilkonstruktion” (s. 87).

Den syndetiske konstruktion (d) er således ifølge Håkansson resultat af indskrænket brug af relativt *och*, mens den asyndetiske (c) er resultat af indskrænket mulighed for kilekonstruktion. Men spørgsmålet er, hvad der menes med ”på samma sätt”? For de to forløb er vel forskellige og ikke forbundet af en årsagssammenhæng? Og hvorfor er det netop *vara*-konstruktionerne, der har bevaret relativt *och*?

Inger Ejsskjærs og David Håkanssons analyser forekommer mig at være mangelfulde, på hver sin måde. Ejsskjær forklarer ikke, hvorfor man indførte *og* som relativ konjunktion, når man allerede havde relative konstruktioner med *som* og

der. Og Håkansson forklarer ikke, hvorfor relativt *och* blev bevaret i netop denne konstruktion og ikke i andre.

Diderichsens analyse af den syndetiske konstruktion forekommer mig derimod at være fyldestgørende. Han analyserer konstruktionen som en sætning med pseudosideordning mellem to verballer, og han finder pseudosideordning i en række konstruktioner med *og* ”forbindende to verber (...), der efter deres betydning ikke er ligestillede, men hvoraf det første gerne tjener til at indføre subjektet eller foreløbigt angive den handling, der tydeligere udtrykkes (...) ved det andet” (jf. ovenfor).

Jeg vil således konkludere, *at den syndetiske konstruktion ikke er en relativ konstruktion, men en seriel konstruktion*. Det skal dog bemærkes, at konklusionen ikke bygger på en synkron grammatisk analyse, men på diakrone overvejelser. Den er derfor ikke uomtvistelig.

Men der findes et enkelt belæg, der er entydigt serielt (men som ikke var kendt af de ovennævnte forfattere):

- (17) jæ haar hørt for ganske vest, a der Sydvest paa ska være en Kvinde aa ha
[og have] født en Tøs mæ saadden noen løjelie Folder paa Hovedet ...
(Sjæll., citat i Ingvorsen 1918: 5)
[*kvinde* og *tøs* er sjællandsk for ’kone’ og ’pige’]

Dette belæg har kun ét finit verbum og kan ikke tolkes som relativt. Spørgsmålet er så, hvor pålideligt det er. Det er ikke en optegnelse, men en gengivelse af, hvad Ingvorsen engang har hørt en gammel mand fortælle. Og det handler ikke om den gamle mands sprog, men om hans overtro. Det er ikke sikkert, at Ingvorsen husker replikken ordret, men hvis det ikke er den gamle mands formulering, så må det være Ingvorsens egen formulering. Ingvorsen var født 1846 og boede hele sit liv på fødegården i Østsjælland. Han brugte selv den syndetiske konstruktion, som det ses af mange eksempler i hans bog. Der er således ingen tvingende grund til at afvise formuleringen. Den bekræfter tværtimod den konklusion, der blev draget på et diakront grundlag.

9 Sammenfatning og konklusion på den grammatiske analyse

Den asyndetiske konstruktion kunne ifølge sin grammatik tolkes både som relativ og som seriel. Men skulle man godtage den relative tolkning, måtte man forklare, hvorfor netop denne relativkonstruktion var uden relativ indleder. Denne forklaring kunne man finde hos Inger Ejsskjær, der antog, at konstruktionen var dannet

ved at man fremhævede neksus med bestemmelser ved hjælp af *der er / der var*. Begge tolkningsmuligheder stod således åbne.

Derimod var det usandsynligt, at den syndetiske konstruktion var en relativkonstruktion med *og* som relativ konjunktion. Brugen af *og* som konjunktion måtte snarere ses som indicium for, at konstruktionen var en pseudosideordning, på linje med de andre pseudosideordninger, som blev præsenteret af Diderichsen i ODS. Og et enkelt belæg var entydigt serielt.

Louis Hjelmslev (1943/1966) stiller det krav til en grammatisk analyse, at den skal være udtømmende, modsigelsesfri og simplest mulig (1966: 8). Disse krav er afgørende, når man skal vælge mellem flere grammatiske analyser. Det første krav, at analysen skal være udtømmende, har betydet, at man må forkaste de analyser, der ikke kan forklare, at konstruktionerne er begrænset til præsentationsudsagn. Det sidste krav, at analysen skal være simplest mulig, må betyde, at den asyndetiske og den syndetiske konstruktion skal analyseres ens. Det vil sige, at begge må analyseres som serielle konstruktioner (pseudosideordninger). Og dermed falder den relative tolkning af den asyndetiske konstruktion bort.

Den fælles tolkning bestyrkes af den geografiske udbredelse af konstruktionerne: I alle de dialektområder, hvor konstruktionerne findes, har man begge konstruktioner. Den eneste undtagelse er Vendsyssel med Hanherred, hvor man tilsyneladende kun havde den asyndetiske.

Hjortø (1927) og Ejsskjær (1964) antager, at den asyndetiske konstruktion er den oprindelige, hvoraf den syndetiske er dannet. Denne antagelse kan bekræftes af de talmæssige forhold mellem asyndetisk og syndetisk serialkonstruktion: Mens der findes mange serielle konstruktioner med *og* (jf. afsnit 8 ovenfor), så er der kun tre (sikre, etablerede) serielle konstruktioner uden *og* i dansk: den asyndetiske *der er*-konstruktion, den asyndetiske *vi/de er*-konstruktion (fx *de var fire brødre var med i krigen*) og den asyndetiske *have*-konstruktion (fx *da havde vi gæs og ænder gik i bur dér på vejkanten*). Det er derfor mere sandsynligt, at den syndetiske konstruktion er dannet af den asyndetiske ved indskud af *og*, end at den asyndetiske er dannet af den syndetiske ved tab af *og*.²³

Denne antagelse bestyrkes af det forhold, at de konservative dialekter i Vendsyssel og Hanherred kun havde den asyndetiske konstruktion.

²³ Det lader sig ikke afgøre, hvor gamle konstruktionerne (c) og (d) er i de danske dialekter. Det ældste belæg på den asyndetiske konstruktion er fra et udateret gammelt skæmtevers fra Vestjylland. Og det ældste belæg på den syndetiske konstruktion er fra Rasmus Stæhrs dagbog 1808 fra Farø ved Møn (Stæhr 1801–1854). Men konstruktionerne er givetvis ældre.

I alle de områder, hvor begge konstruktioner findes, kan de betragtes som varianter. Men hos de enkelte sprogbrugere, er de ikke nødvendigvis varianter. Der er ganske vist en del sprogbrugere, der bruger begge konstruktioner, men der er andre, der tilsyneladende kun bruger den ene, fortrinsvis den syntetiske.

10 Kongruensforhold

Spørgsmålet er nu om konstruktionerne (c) og (d) er kongruenskonstruktioner eller ej. Er der obligatorisk kongruens mellem V1 og V2?

Kongruensforhold i relativ konstruktion (a)

Inden jeg analyserer kongruensforholdene i den asyndetiske og den syntetiske konstruktion, vil jeg kort præsentere kongruensforholdene i den relative konstruktion (a).

Der er intet i relativsætningers grammatik, der indebærer eller forudsætter kongruens mellem verberne i hhv. den overordnede og den underordnede sætning. Men en analyse af materialet viser overraskende, at de to sætninger næsten altid kongruerer. Blandt båndteksternes ca. 600 belæg på relativ konstruktion (a) er der kun ganske få med inkongruens, fx:

- (1) der er mange der kaldte det de fem forbandede år (Fyn)
- (2) (man lugede roer med håndkraft) og så var der noget der hedder agerkål; og det var vi plaget af nede i det lave (Sjæll.)

I (1) fortælles det, at der er mange (nulevende) personer, der engang (i fortiden) omtalte 2. verdenskrig som ”de fem forbandede år”. I (2) skiftes til almen præsens (*hedder*). Både (1) og (2) er inkongruente.

Kongruensforhold ved historisk præsens

I alle konstruktionerne (a), (c) og (d) er der eksempler på skift til historisk præsens:

- (3a) så var der en mand der siger: ... (Fyn)
- (4c) men så var der alligevel én går hen og siger til ham: ... (Sjæll.)
- (5d) Og så var der én og siger, at det eneste kendskab han stiftede med forsamlingshuset, det var han blev sendt ned i danseskole (Sjæll.)
- (6d) Så var der én og siger: ”Hvad vil du herude, dit grimme mandfolk”, sagde han (Sjæll.)

Også *ligge/gå*-konstruktionen kan have skift til historisk præsens:

- (7) (fortællerens mand var åmand, de havde ikke mange penge, og han fik først bil i en alder af 49) Og ved han kørte ind i gården (dvs. på gårdspladsen) som 49årig med sin bil, der stod vores søn nummer tre i vinduet ved siden af mig og siger: Hvad er det for en bil far kommer kørende i? – Jamen det er hans. – Da græd Oluf ... det var han stolt af på sin fars vegne. (Fyn)

Historisk præsens er ikke bundet til tid, og (3) – (7) kan derfor ikke kaldes for inkongruente. (Historisk præsens udgør per definition et brud på tempuskæden. Det er så at sige en regelret form for anakoluti).

Kongruensforhold i asyndetisk konstruktion (c)

V1 er i alle belæg i præsens eller præteritum (*der er, der var*), aldrig i perfektum eller pluskvamperfektum (*?der har været, ?der havde været*) og aldrig i udtryk for modalitet (*?der kan være, ?der skal være*).

V2 er i langt de fleste tilfælde et finit verbum, men kan også indgå i en sammensat form, især med et modalverbum, sjældent med semihjælpeverbet *få* eller hjælpeverbet *have* eller *være*, eller i en *blive*-passiv eller *være*-passiv.

Med modalverbum fx:

- (4) der var nogle måtte blive derude (dvs. der druknede) (Sjæll.)
 (5) der er ikke ret mange kan spinde (Sjæll.)
 (6) er der én vil hjælpe mig (Falst.)

Med *få*:

- (7) der var jo nogen fik smidt dem [negene] helt forkert (Sjæll.)

Med *have* fx:

- (8) der er vist ingen har haft ajlebeholder før omkring 1900 (Sjæll.)
 (9) ... at der er nogen har båret dem sådan ad (Sjæll.)
 (10) her er nogen har brakt dem (dvs. har brækket sig) (Falst.)

Med *være*:

- (11) der er tre er gået (dvs. er døde) (Sjæll.)

Med *blive*-passiv:

- (12) der var ingen dag blev holdt som den [som 2. pinsedag] (Sjæll.)

Med *være*-passiv:

- (13) vi siger jo ”som sild i en tønde”, når der er noget er pakket godt (Sjæll.)

I alle eksempler er der kongruens i tempus mellem de finitte verber i første og anden del. Og til alle disse eksempler er det muligt at finde parallelle konstruktioner med *ligge/gå*:

Med modalverbum:

- (14) han stod og skulle bygge stuehus (Fyn)

Med *få*:

- (15) han stod og fik smidt dem helt forkert (konstrueret)

Med *have*:

- (16) mange af de der akademikere siddet og har - har lavet en stor gæld (Kbh., BySoc)

Med *være*:

- (17) der lå den og var væltet (Sjæll.)

Med *blive*-passiv:

- (18) det var flovt at stå udenfor og blive læst ind med konerne
(med barselskoner der blev læst ind i kirken af præsten) (Lyø)

Med *være*-passiv:

- (19) der var tre og stod og var sat fra (Sjæll.)

Kongruensforholdene i eksempel (16) – (19) skal kort kommenteres.

Ifølge Nielsen (2011: 56) er diatese (som i 18 og 19) ikke involveret i kongruensen, idet kun V2 har mulighed for passiv. Tilsvarende kan man sige, at *være*-perfektum (som i 17) ikke er involveret i kongruensen, idet kun V2 kan danne perfektum med *være*. Men så vidt jeg kan se, er hjælpeverberne til V2 involveret i kongruensen:

(20) han står udenfor og bliver læst ind med kvinderne

(21) han står udenfor og *blev læst ind med kvinderne

(22) der ligger den og er væltet

(23) der ligger den og *var væltet

Hvad *have*-perfektum angår (16), så kan både V1 og V2 danne perfektum med *have*:

(24) de sidder og har lavet en stor gæld

(25) de har siddet og lavet en stor gæld

Der er imidlertid betydningsforskel på (24) og (25). I (24) er der fokus på tilstand, i (25) på handling.

Til alle de asyndetiske konstruktioner i (4) – (13) var det muligt at finde paralleller med *ligge/gå*-konstruktion, jf. (14) – (19). Og kongruensforholdene var de samme.

Der er imidlertid et enkelt belæg på asyndetisk konstruktion (c) med manglende kongruens:

(26) dær e ejnj ble rætter dærnera, de e dærfor fålk ser-ijnj gå mæ håud ujnje armijnj (der er én blev rettet (dvs. henrettet) dernede, det er derfor folk ser ham gå med hovedet under armen) (ejnj og rætter er begge i maskulinum) (Bornh., Teinnæs manus)

Spørgsmålet er så, hvordan (26) skal opfattes. Når den omtalte person blev henrettet, *er* han jo ikke længere. Præsens *er* må være en almen præsens. Men almen præsens falder *ikke* uden for kongruensreglerne, jf. følgende *ligge/gå*-konstruktion og relativkonstruktion:

(27) der løber en å dernede og *slyngede sig i bugter

(28) der løber en å dernede, der slyngede sig i bugter (men nu er den rettet ud)

Det er kun, hvis man underkender (26), at man kan tolke den asyndetiske konstruktion som en kongruenskonstruktion. Men Teinnæs er en pålidelig optegner, og det er svært at finde en grund til at underkende hans optegnelse.

At der kun er ét belæg på inkongruens, kan ikke tillægges afgørende betydning. Man kan sammenligne med, hvor få belæg der var på inkongruent relativkonstruktion (jf. ovenfor).

Kongruensforhold i syndetisk konstruktion (d)

Ligesom i den asyndetiske konstruktion er V2 i den syndetiske konstruktion i langt de fleste tilfælde et finit verbum, men kan også indgå i en sammensat form, især med et modalverbum, sjældent med semihjælpeverbet *få* eller hjælpeverbet *have* eller *være*, eller i en *blive*-passiv.

Med modalverbum fx:

- (29) der var ingen og ville kautionere (Sjæll.)

Med *få*:

- (30) der var flere og fik lavet ajlebeholdere (Sjæll.)

Med *have* fx:

- (31) der var så en broder og havde fået gården (Loll.)
 (32) du ser jo ud som om der var et får og havde læmmet ned ad dig (Sjæll.)

Med *være* fx:

- (33) der er et skib og er strandet (Sjæll.)
 (34) der var en klud og var kommet til at hænge udenfor (Fyn)

Med *blive*-passiv:

- (35) der var mange og blev narret af ham (Møn)

Som vist ovenfor kan alle disse konstruktioner også findes i den asyndetiske konstruktion og i *ligge/gå*-konstruktionen. Og ligesom dér er der kongruens mellem de finitte verber i (29)–(35).

Manglende kongruens finder man derimod i det følgende belæg:

- (36) Men der er da mange både her fra Hundested - og fiskede makreller (Sjæll.)
 [- markerer pause]

Hvis sætningen havde lydt: *der er da mange både her fra Hundested og har fisket makreller*, ville den svare til (31) og (32) med hjælpeverbet *have* og kongruens

mellem de finitte verber. Som den lyder nu, mangler den kongruens. (Samme båndtekst har 11 andre forekomster af syndetisk konstruktion, alle med kongruens præsens – præsens eller præteritum – præteritum).

Herudover er der to belæg med modalt V1. Det ene havde kongruens, jf. afsnit 8 ovenfor:

- (37) jæ haar hørt for ganske vest, a der Sydvest paa ska være en Kvinde aa ha født en Tøs mæ saadden noen løjelige Folder paa Hovedet ... (Sjæll., Ingvorsen 1918: 5)

Men det andet mangler kongruens:

- (38) dær ska ju âu varra en dötter å går te præstijnj (der skal jo óg være en datter og går til præsten (Bornh., Teinnæs manus)

Den syndetiske konstruktion (d) er med andre ord ikke en kongruenskonstruktion.

Igen er det ikke overraskende, at der er så få belæg på inkongruens, i betragtning af hvor få belæg der var på inkongruent relativkonstruktion.

Sammenfatning vedrørende kongruens

I det samlede materiale var der ét belæg på den asyndetiske konstruktion og to belæg på den syndetiske konstruktion, der viste inkongruens:

- (26c) dær e ejnj ble rætter dærnera, de e dærfor fálk ser-ijnj gå mæ
hâud ujnje armijnj (der er én blev rettet (dvs. henrettet) dernede, det er derfor folk ser ham gå med hovedet under armen) (Bornh., Teinnæs manus)
- (36d) Men der er da mange både her fra Hundested - og fiskede makreller (Sjæll.)
- (38d) dær ska ju âu varra en dötter å går te præstijnj (der skal jo óg være en datter og går til præsten (Bornh., Teinnæs)

Belæggene var få, men kunne ikke underkendes. Og konklusionen er, at hverken den asyndetiske eller den syndetiske konstruktion har obligatorisk kongruens mellem verberne.²⁴

²⁴ Undersøgelsen har den metodiske svaghed, at den udelukkende bygger på et materiale. Selv hvis alle belæg havde kongruens, kunne man ikke afvise, at inkongruens var mulig og ville vise sig i et endnu større materiale. Det er kun acceptabilitetstest med kompetente sprogbrugere, der kan afgøre dette. Og det er for sent at udføre sådanne test. Det viste DanDiaSyn-projektet i 2007.

11 Andre lignende serialkonstruktioner

Foruden *der er*-konstruktionerne findes der også en asyndetisk og en syndetisk *vi/de er*-konstruktion i dialekterne:

- (1) de var fire brødre var med (i krigen 1864) (Fyn)
- (2) vi var sommetider en fire-fem drenge og rendte derude (Sjæll.)

Disse konstruktioner har stor strukturel lighed med *der er*-konstruktionerne og kan være dannet i analogi med disse. Det er ikke elliptiske konstruktioner. *Vi var sommetider en fire-fem drenge og rendte derude* betyder ikke 'vi var sommetider en fire-fem drenge, og vi rendte derude'. Men 'vi var sommetider en fire-fem drenge, der rendte derude (resten gjorde ikke)'. Konstruktionerne har en relativ variant, og der findes også et enkelt belæg på en ikke integreret: *og 'der var vi 'så nogle 'børn, 'vi 'fulgtes 'ad der'ud* (til Stubbekøbing) (Falst.).

Konstruktionerne findes i ømålene med Sjælland som kerneområde, samt i den syndetiske variant på Bornholm og i Skåne.²⁵

Derudover findes der nogle få – og måske tvivlsomme – belæg på forskellige andre konstruktioner med *være* som V1, fx:

- (3) det var ham piskede af vesterop (Vends.)
- (4) krabber det er ikke noget eksisterer her (Bornh.)

De er så svagt belagt, at der ikke kan opstilles regler for dem.²⁶

Som nævnt i afsnit 4 kan man også finde *der er*-konstruktioner med trykstærkt *er/var*, dvs. hvor *er/var* har prægnant betydning. Fx:

- (5a) 'er der ikke nogen, der kan fortælle nogen gode historier (Møn)
- (6b) der 'var engang en mand, han boede i en spand (indledning til en fællesdansk remse)
- (7c) der 'er noget hedder skoven endnu [på Sejerø], men det er nærmest kun en skrænt der er plantet træer på (Sejerø)
- (8d) der 'var en mand og mødte en flok gæs (konstrueret eksempel der blev accepteret af en meddeler som indledning til en narrativ) (Sjæll.)

²⁵ Tak til Alex Speed Kjeldsen der har efterhørt konstruktionen på Bornholm.

²⁶ Ejsskjær (1964: 117) nævner 9 belæg under overskriften *det*-kløvning. Det ene er fejltolket, resten er upålidelige svar på spørgeliste, og ikke alle er *det*-kløvninger.

Disse konstruktioner er mere eller mindre lavfrekvente, og materialet er yderst sparsomt. En analyse af dem udelades derfor her.

Endelig er der konstruktioner, der ligner *der er*-konstruktionerne, men som har et andet situativt verbum end *være* som V1:

- (9) der 'stod jo mange heste og ventede (Loll.)
 (10) der 'rendte jo så mange ville have ham [en ungkarl] (Sjæll., Danske Dialekttekster 2 s. 16,7–8, omsat til rigsdansk ortografi)

(9) er den fællesdanske *ligge/gå*-konstruktion brugt i en fællesdansk *der*-konstruktion med ubestemt nominal som indholdssubjekt. (10) er en tilsvarende asyndetisk *ligge/gå*-konstruktion.²⁷

Fortælleren af (10) havde både den syndetiske og den asyndetisk *der er*-konstruktion i sit sprog. Hun kunne altså sige:

der <u>var</u> jo så mange og ville have ham	-	syndetisk
der <u>rendte</u> jo så mange og ville have ham	-	syndetisk
der <u>var</u> jo så mange ville have ham	-	asyndetisk
der <u>rendte</u> jo så mange ville have ham	-	asyndetisk

Asyndetisk *ligge/gå*-konstruktion (10) må være dannet ved analogi, men blev ikke en etableret konstruktion. Der er kun det ene belæg på den.

Til slut skal nævnes et enkelt belæg på *bo* som V1 i *der*-konstruktion:

- (11) Saa ve du jo nok, at der bode en Enke aa hed Marne i døres Engestestue. Hun fik ... (Sjæll., citat i Ingvorsen 1918:177)

Det er muligvis fejlciteret. Den gamle mand, der citeres, kan have sagt: *at der bode en Enke hed Marne i døres Engestestue*, med indskudt *het*-konstruktion. Men Ingvorsen kendte sandsynligvis ikke *het*-konstruktionen (han brugte hverken den eller den asyndetiske konstruktion i sin egen tekst i bogen), og han kan have ændret formuleringen.

²⁷ I *ligge/gå*-konstruktionen er V1 trykstærkt i dialekterne øst for Storebælt, men tryksvagt i dialekterne vest for Storebælt. Vest for Storebælt ville sætninger som (06) og (07) således have større lighed med *der er*-konstruktionerne end øst for.

Diderichsen (1946: 72) anfører sætningen: *Her bor en Mand og hedder Petersen* (uden kildeangivelse). Det er formentlig en omskrivning af *derovre bor en mand og hedder Olsen*, der har trykstærkt stedsadverbial, og som blev meddelt Hjortø som københavnsk af en enkelt ”hjemmelsmand” og forkastet af Hjortø som sjællandsk (Hjortø 1927: 69). Også Ejsskjær’s informanter forkastede den (Ejsskjær 1964: 124), med undtagelse af to upålidelige (der ofte godtog sætninger som alle andre forkastede). *Het*-konstruktionen *derovre bor en mand hedder Olsen* blev derimod godtaget af Hjortø.

Litteratur

- Ansaldo, U. 2006: Serial Verb Constructions, i *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Elsevier Ltd.
- Bjerre, Birger 1935: Tvåstatsordstäv och *het*-konstruktion, i *Arkiv for Nordisk Filologi* 51. 1–68.
- Brink, Lars 1997: Den danske *der*-konstruktion, i *Danske Studier* 1997. 32–83.
- Brink, Lars 2005: Nyt om *der*, i *Danske Studier* 2005. 5–43.
- Brink, Lars & Jørn Lund 1975: *Dansk Rigsmål. Lydudviklingen siden 1840 med særligt henblik på sociolekterne i København*. Kbh.: Gyldendal.
- Christensen, Balthasar 1936: *Lollandsk Grammatik (Radstedmaalet)*. Kbh.: UJDS.
- Danske Dialekttekster 2. Ømålstekster 1. Sjællandsk og Sydøsmål* 1973. Kbh.: Akademisk Forlag.
- Diderichsen, Paul 1934: II. og konj., i *ODS* bd. 15. 359–377.
- Diderichsen, Paul 1946: *Elementær Dansk Grammatik*. Kbh.: Nordisk Forlag.
- Ejsskjær, Inger 1964: Nogle ejendommeligheder ved relativkonstruktioner i danske øsmål og i skånsk, i *Acta Philologica Scandinavica* bd. 26. 109–152.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp 1900: *Dansk-Norskens Syntax i historisk Fremstilling*. Kristiania: H. Aschehoug & Co.
- Feilberg, H.F. 1894–1904: *Bidrag til en ordbog over de jydsk almuesmaal*. 1–4. Kbh.: UJDS.
- Gammeldanske Krøniker*, udg. 1887–1913 for Samfund til udgivelse af gammel nordisk Litteratur ved M. Lorenzen. Kbh.
- GDS = Erik Hansen & Lars Heltoft 2011: *Grammatik over det Danske Sprog I–III*. Kbh.: Det danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Gregersen, Frans & Inge Lise Pedersen 1997: Hovedsætningsordstilling i underordnede sætninger, i *Danske Folkemål* 39. 55–112.
- Hagerup, E. 1867: *Om det danske Sprog i Angel. Anden forøgede Udgave*. Kbh.

- Hjelmslev, Louis 1966: *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse*. Kbh.: Akademisk Forlag. (Oprindelig udsendt 1943 som Festskrift udgivet af Københavns Universitet). Kbh.: Akademisk Forlag.
- Hjortø, Knud 1927: *Sprogets luner*. Kbh.: Nordisk Forlag.
- Håkansson, David 2012: Relativkomplex eller pseudosamordning? Om relativsats-liknande konstruktioner utan *som* i sydsvenskt talspråk. *Språk & Stil*. 22:2 (ny följd). 62–92.
- Ingvorsen, Ingvor 1918: *Ingvor Ingvorsens Fortællinger om gammelt sjællandsk Bondeliv*, udg. ved Henrik Ussing som *Danmarks Folkeminder* Nr. 20. Kbh.: Det schønbergske Forlag.
- Jensen, Ella 1947: Jyske Maal. Iagttagelser og Undersøgelser. *Danske Folkemaal* 15. 31–38.
- Jul Nielsen, Bent & Magda Nyberg 1995: *Ordbog over den danske dialekt i Angel*. Kbh.: UJDS.
- Jysk Ordbog*, www.jyskordbog.dk, udgives af Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Aarhus Universitet.
- Jørgensen, J. 1936–37: Bemærkninger til Balthasar Christensen: Lollandsk Grammatik (Radstedmaalet). *Danske Folkemaal* 10. 85–112.
- Korpus BySoc* = korpus på 1.4 mio. løbende ord, med københavnsk talesprog, optaget sidst i 1980erne (bysoc.dynds.org).
- Korpus Cordiale* = korpus på 1 mio. løbende ord, med dialektalt talesprog transskriberet i rigsdansk ortografi. De samme tekster findes i korpus Wordcruncher.
- Korpus Wordcruncher* = internt korpus på 1.3 mio. løbende ord, med dialektalt talesprog tansskriberet i rigsdansk ortografi.
- Lech, Gillis & Ingemar Ingers 1930: *Skånskt bygdemål*. Lund: Gleerups.
- Mikkelsen, Kr.1911: *Dansk Ordföljningslære med sproghistorisk Tillæg* (fotografisk genoptryk 1975, Kbh.: Hans Reitzels Forlag).
- Nielsen, Peter Juul 2011: *Kongruenskonstruktion i dansk. En syntaktisk analyse af indhold og udtryk*. Oslo: Novus Forlag.
- Nordberg, Bengt 1977: “Har du Dahlstedt ligger på nattduksbordet?” En syntaktisk egendommelighed i mellansvenskt talspråk. Claes-Christian Elert et al. (ed.) *Dialectology and Sociolinguistics. Essays in honor of Karl-Hampus Dahlstedt*. 113–136.
- ODS = *Ordbog over det Danske Sprog*. 1–28. 1919–1955. Kbh.: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal.
- Palladius, Peder 1537–1543: *Visitatsbogen*, udg. af Lis Jacobsen efter en afskrift fra 1600-tallet i *Peder Palladius's Danske Skrifter* 5. bd. Kbh.: UJDS. 1–240.

- Pedersen, Inge Lise 1996: 'Der kan jo være nogen der kan ikke tåle det'. Om hovedsætningsordstilling i bisætninger i danske dialekter. *Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til Inger Ejsskjær på 70-årsdagen*. Kbh.: UJDS. 242–251.
- Pedersen, Karen Margrethe 1994: *Kun* – et ords historie, i *Ord & Sag* 14. 5–21.
- Pedersen, Karen Margrethe 2007: Nogle danske dialektale pseudosideordninger. Torben Arboe (red.): *Nordisk Dialektologi og Sociolingvistik*. Aarhus: Aarhus Universitet. 314–322. (Genoptrykt i K.M. Pedersen 2014).
- Pedersen, Karen Margrethe 2011a: Relative konjunktioner i danske dialekter i grammatisk, geografisk og historisk belysning. Torben Arboe mfl. (red.): *Jysk, øsmål, rigsdansk mv. Studier i dansk sprog med sideblik til nordisk og tysk. Festskrift til Viggo Sørensen og Ove Rasmussen*. 27–43. (Genoptrykt i K.M. Pedersen 2014).
- Pedersen, Karen Margrethe 2011b: Relativt *som* i grammatisk, historisk og geografisk belysning. Inger Schoonderbeek Hansen mfl. (red.): *13. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog*. 225–235. (Genoptrykt i K.M. Pedersen 2014).
- Pedersen, Karen Margrethe 2014: *Struktur og Variation. Udvalgte artikler*, red. af Lena Wienecke Andersen mfl. Kbh.: UJDS.
- Pedersen, Karen Margrethe 2019: Dialektsyntaks i *Dansk Sproghistorie* 3. Kbh.: DSL.
- Stæhr, Rasmus 1801–1854: seddelsamling i Center for Dialektforskning med excerpter fra Rasmus Stæhrs dagbogsmanuskript (der findes i kopi i centerets manuskriptsamling nr. 233).
- Teinnæs, Th. (manus): *Bornholmske måloptegnelser* [et ordbogsmanuskript på 2094 sider, optegnet 1920–1933]. Center for dialektforsknings Manuskriptsamling nr. 210 (samt intern digital version).
- Wienecke Andersen, Lena, Karen Margrethe Pedersen, Karen Thagaard Hagedorn & Henrik Jørgensen 2011: DanDiaSyn – spørgeliste og svar i et syntaksprojekt. *Studier i Nordisk. Selskab for Nordisk filologi. Foredrag og Årsberetning*. Kbh. 15–34.
- ØMO = *Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer*. (1–) 1992-. Kbh.: UJDS.

Karen Margrethe Pedersen
 Lektor emeritus
 Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
 Københavns Universitet
 kmp@hum.ku.dk